

Tudományos kihívás a 21. század elején

A Magyar Hadtudományi Társaság Dél-dunántúli Tagozatának videokonferenciái 2020 első felében

A Magyar Hadtudományi Társaság Dél-Dunántúli Tagozata 2004 decemberében jött létre a Pécsi Tudományegyetemen. Tagjait főként egyetemi oktatók és hallgatók alkották és alkotják napjainkban is. A Tagozat fő célja az volt, hogy összegyűjtse a régió hadtudományokkal foglalkozó kutatóit, és fórumot biztosítson eredményeik közreadásához szóban és írásban. Ennek megfelelően indult útjára 2006 februárjában a Hadtörténeti Esték elnevezésű előadás-sorozat, amelyen az elmúlt közel tizenöt év folyamán már száznál több előadás hangzott el a hadtörténelem és haditechnika különböző fejezeteit bemutatva az érdeklődő közönségnek. Ezzel párhuzamosan a Tagozat megalakulásától kezdve számos konferenciát rendezett önállóan, illetve más szervezetekkel együttműködve. Utóbbiak közül egyértelműen kiemelkedik a 2018 decemberében megtartott Fiatal Hadtörténészek Országos Konferenciája, amelyen közel félszáz előadó vett részt még határainkon túlról is. A rendezvény azoknak a 40 év alatti, hadtörténettel foglalkozó magyar kutatóknak kívánt előadási – távlatilag pedig publikációs – lehetőséget biztosítani, akik a magyar és egyetemes hadtörténelem egyes fejezeteinek kutatásával foglalkoznak.

Tekintettel arra, hogy a Tagozat tagjainak többsége az egyetemi hallgatóság soraiból kerül ki, a vezetőség fontosnak tartja, hogy a kutatói pályán szárnyaikat bontogató fiatalok kipróbálhassák magukat és közreadhassák első kutatásaik eredményeit, ezért az országos rendezvények mellett arra is hangsúlyt fektet, hogy ezeknek a tagoknak a számára is előadási lehetőségeket biztosíthasson műhelykonferenciák keretében. Ennek az elgondolásnak a jegyében született az a döntés, hogy 2020 folyamán több olyan rendezvényre is sor fog kerülni a Tagozat szervezésében, amely a fiatal kutatók tapasztalatszerzését segíti.

Ugyanakkor a kialakult járványügyi helyzet miatt a 2020-as év első felében Tagozatunknak is át kellett gondolnia rendezvénytervét. Az immáron közel tizenöt éves Hadtörténeti Esték előadás-sorozatunkat az első alkalom megtartása után el kellett halasztanunk egy későbbi időpontra, így új lehetőségek után néztünk. A Pécsi Tudományegyetem által biztosított Microsoft Teams alkalmazás jó lehetőséget adott a tervezett szakmai találkozók megtartására, még ha online formában is.

Először 2020. május 22-én Új eredmények a hadtörténetben címmel tartottunk videokonferenciát. A három szekcióban tizenegy, a Pécsi Tudományegyetem különböző

intézeteiből és doktori iskoláiból érkező előadót hallgathattunk meg a hadtörténet közelebbi és tágabb értelmezési köreivel kapcsolatban – nem csak Magyarországon.

Az első szekcióban egyetemi hallgatók mutatták be kutatási eredményeiket. Hüse Asztrik (PTE BTK) régészhallgató a római kori hadsereg zenészeinek kutatási lehetőségeivel foglalkozott. Az eddigi leletanyagok vizsgálatából jól láthatóvá vált, hogy a római hadseregben rendszeresen foglalkoztattak különböző hangszerezen játszó személyeket (például kornétásokat). Az eddig feltárt leletek többségét sírfeliratok és egyes esetekben sírkövek jelentették, ahogyan azt az előadó részletesen bemutatta. Az előadó véleménye szerint a zenetörténeti kutatások módszertanát – mint például a kora újkori hegedűk vizsgálatát – kombinálni lehet a kísérleti régészet eredményeivel, ezáltal hozva létre új eredményeket.

Haramza Márk régészhallgató (PTE BTK) szintén egy elméleti és gyakorlati megközelítéssel is bíró témáról beszélt, mikor a kora középkori fegyverek (főként kardok) archeometallurgiai kutatásával kapcsolatos eredményeit adta közre. A fegyverek tipológiai összehasonlításához és rendszerezéséhez egyaránt szükség van a bölcsészeti- és a természettudományi módszerek ismeretére. Az eltérő elméleti konstrukciók bemutatása mellett a fegyverkutatásnak fontos részét képezi a fennmaradt leletegyüttesek anyagvizsgálata, amiből nemcsak a lehetséges készítőműhelyek köre rajzolódhat ki, hanem a különböző eljárások elterjedtsége és a tudástranszfer egyes állomásai egyaránt.

Palócz Márk francia szakos hallgató (PTE BTK) az első világháború alatt a Francia Idegenlégió soraiban harcoló magyarokat mutatta be egyéni életutakon keresztül. A gyakran romantikusnak tűnő élettörténetekből kiderült, hogy megközelítőleg száz magyar katona szolgált az Idegenlégió kötelékében az első világháború idején. A Nemzetközi Vöröskereszt és francia katonai adatbázisok online úton is elérhető kartotékjainak segítségével sikerült számos magyar származású katonát azonosítani. Külön nehézséget jelent a kutatások során a francia toborzók és a francia nyelvet nem bíró jelentkezők között fennálló polémia, a neveket ugyanis többnyire hallás után írták le, ami a mikrohistóriai kutatásokat megnehezítheti, különösen a gyakori magyar névvel bírók esetében.

Lévai Kristóf politológia és nemzetközi kapcsolatok szakos hallgató (PTE BTK) a magyar légierő második világháború utáni helyzetét mutatta be az 1945 és 1956 közötti időszakban. Előadásában elsőként a párizsi békeszerződés (1947) korlátozó pontjainak elfogadásával, valamint a magyar repülés újjáalakításával foglalkozott. A korábbi időszakban kiképzett pilóták és szakértők komoly politikai vizsgálat alá kerültek, az új szervezetekben külön párttitkári tisztségeket hoztak létre ellenőrzésükre. Az újjáalakított magyar légierő a korábbi repülőket „újabb” – általában a szovjet légierő által már elhasznált – gépekre cserélte. A legtöbb probléma abból keletkezett, hogy ezek technikai ellátását és gyakorlati használatát még az itteni vezetők és oktatók sem igazán értették – ez a hiányosság pedig sajnos többször is halálos baleseteket eredményezett. Az 1956-os forradalomban is fontos szerepet szántak a repülőgépeknek, amelyek több felderítő repülést, egy esetben pedig még támadó feladatokat is elláttak a magyar lakossággal szemben.

A második szekcióban fiatal, több esetben még doktori tanulmányaikat végző kutatók mutatták be eredményeiket. Sarlós István (MNL BKML) doktorandusz és

levéltáros az 1933-ban tartott 8. Országos Távlovagló Túráról és annak bajai állomásáról beszélt. Az első világháborús vereség után a magyar hadsereg létszámát – a trianoni békeszerződésben meghatározott módon – erőteljesen lecsökkentették. Ezzel egy időben megkezdődött a különböző nevelési célzatú intézmények kiépítése, amelyek célja a testi-lelki nevelés biztosítása volt. Ilyen volt például a Magyar Lovassport Egyesületek Országos Szövetsége is. Az országos program célja a távlovaglás népszerűsítése volt, amit Budapestről indítottak meg a Dunántúlon keresztül egészen Bajáig. A településre érkezőket egy rövid fogadás és számos helyi szórakozási lehetőség várta, amelyek során megismerhették Baja főbb nevezetességeit. A résztvevőket másnap reggel 5 órakor ébresztették a helyi leventecsapat bevonásával, majd ezt követően hazaindultak a főváros irányába. A rendezvény akkora sikert aratott, hogy a következő évben sokkal nagyobb számú résztvevővel megismételték.

Szántó Ákos (PTE TTK FDI, doktorandusz) előadásában Brazília gazdasági fejlődési lehetőségeit mutatta be az 1960-as évektől napjainkig. Dél-Amerika legnagyobb államának gazdasága több konjunktúraciklust is ki tudott használni: a cukornád, az arany, a kávé, a gumi és végül a szója bizonyult olyan terméknek, amivel Brazília megjelenhetett a világpiacra. A gazdasági nehézségeket a hadsereg 1964-es puccsa követte, ami után megkezdődhetett az ország átalakítása. A nyugati értelemben vett reformokból kiemelkedett a brazil Munkáspárt, amely sokáig az országot irányította, azonban az újabb időszakok gazdasági-pénzügyi nehézségei, valamint a különböző korrupciós ügyek aláásták a kormányzat tekintélyét.

Máté Zsolt (PTE BTK IDI, doktorandusz) az amerikai Camp Kilmerbe szállított 1956-os magyar menekültek egészségügyi helyzetéről adott átfogó képet. A magyar forradalom után emigrálókat az amerikai hadsereg egy korábbi haditengerészeti bázisra szállította további vizsgálatok céljából. Az itt élőket magyar nyelvű feliratok várták, amivel megpróbálták segíteni a beilleszkedésüket és felidézni az „otthon érzetét”. A hadsereg komoly erőfeszítéseket tett az újonnan érkezők egészségügyi állapotának fenntartása érdekében, amelyeknek keretében több oltási programot hajtottak végre a menekülteken. Ezek alól csak azok mentesülhettek, akik igazolni tudták, hogy kaptak valamilyen védőoltást Magyarországon. Máté Zsolt előadását egy, az amerikai hadsereg megrendelésére készült filmmel illusztrálta, amely által a történelem „mozgóvá” vált a hallgatóság számára.

A szekció utolsó előadását Kiss Márton (PTE TTK FDI, doktorandusz) tartotta meg a dél-dunántúli háborús emlékezet 21. századi vetületeiről. A prezentáció három történelmi korszak emlékezetét mutatta be a Dél-Dunántúl három megyéjében, mégpedig az 1848–1849-es és a két világháború emlékezeti tereit. Az emlékezés pszichológiai megközelítése után kiderült, hogy az emlékezet konstrukciójában az állam tevékeny szerepet vállalt, amire kitűnő példa lehet a két világháború közötti „Hősök emléknapja”, valamint az 1950 és 1991 között létező április 4-i ünnepség. Az elérhető és feldolgozott adatbázisokra támaszkodva a szerző térinformatikai szoftver segítségével mutatta be a térség emlékezeti hotspotjait. Ezek közül kiemelkedett Baranya megye, amelynek oka az előadó szerint valószínűleg a sűrű településhálózat lehetett, mivel a kutatás itteni adatai a települések magas száma miatt biztosítanak erősebb emlékezetet.

A harmadik szekcióban a már fokozattal rendelkező kutatók előadásai következtek. Dr. Fazekas Ferenc (PTE BTK TTI, egyetemi adjunktus) a magyarországi

Lussoniumban (Paks-Dunakömlődnél) található kardleletek értelmezési lehetőségeit mutatta be. A római hadsereg kardjai tipológiájának bemutatásakor az előadó kitért az eszközök alkalmazásának kérdéseire, amelyekről élénk tudományos diskurzus folyik. A hosszú éveken keresztül zajló ásatások és kutatások eredményeinek összegzése különösen nehéz feladat, elsősorban a magyar föld összetételéből kifolyólag, ami nem kíméli a fémtárgyakat. A fennmaradó leletanyag-töredékek összehasonlító elemzése komoly kapcsolatokat mutat a különböző németországi lelőhelyeken találtakkal, ami ígéretes lehet a lelőhely későbbi kutatásai szempontjából.

Dr. Hamerli Petra (PTE BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézete, tanársegéd) előadásában két – később híressé váló – olasz politikus, Dino Grandi és Benito Mussolini első világháborús naplóbejegyzéseit vette górcső alá. Mindketten támogatták, hogy Olaszország belépjen a háborúba, azonban eltérő tapasztalatokat szereztek a hadviselés éveiben. Grandi nem vezetett naplót, helyette utólag adta közre emlékiratait a küzdelmekről. Ezek arról tanúskodnak, hogy szép emlékként gondolt vissza arra az időszakra, amikor katona volt, s több helyen kiemelte az olasz katonák hősiességét és bátorságát. Mussolini ezzel szemben naplót is vezetett a háborús élményeiről, amíg sérülése miatt ki nem vonták a frontvonalból. Az ő esetében a kezdeti lelkesedést az idő előrehaladtával csüggedés és kiábrándultság követte, amit a később kiadott önéletrajzában próbált megszépíteni.

A konferencia záróelőadását dr. habil. Bene Krisztián (PTE BTK Romanisztika Intézet, intézetigazgató egyetemi docens) tartotta, aki a Francia Idegenlégió 1940-es franciaországi hadjáratban betöltött szerepéről beszélt. Rámutatott, hogy a sokszor romantikus légiósábrázolások nem felelnek meg annak a képnek, ami a külföldi forrásokból kibontakozik a Légió két világháború közötti átalakulásáról. Ez nemcsak létszámbeli növekedést, hanem egy új fegyvernem megjelenését is jelentette az Idegenlégióon belül, ahol ekkor jöttek létre az első légiós lovassági alakulatok. Az 1940-es német hadjárat előtt a francia hadseregbe több ezer idegenlégióst tagoltak be, többnyire már meglévő alakulatok mellé osztva be őket – ezzel viszont elvesztették korábbi önállóságukat. A harcok vizsgálatából kiderül, hogy a gyengén felfegyverzett francia légiós csapatok többnyire csak hősiességgel tudták pótolni fegyverzetük hiányosságait, így legtöbb alakulatuk 60-70%-os veszteségeket szenvedett el. A rövid és vereséggel záruló hadjárat után az Idegenlégió története is többfelé ágazott: a légiósok többségét leszerelték, egyesek a londoni emigrációhoz (De Gaulle-hoz) csatlakoztak, másokat visszahelyeztek Afrikába a Vichy-kormányzat irányítása alá, míg a légió német tagjainak egy része átkerült a német hadsereg – sokan közvetlenül a Deutsche Afrika Korps – kötelékébe.

A konferenciát elnöki lezárás és rövid párbeszéd zárta, mintegy keretbe foglalva a virtuális rendezvényt. Az előadók örültek a lehetőségnek, hogy bemutathatták kutatásaik eredményeit – ráadásul tehették ezt úgy, hogy több kontinensről is egyformán hallották egymást, mivel volt olyan előadó, aki Dél-Amerikából jelentkezett be. Itt szeretnénk megköszönni a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a Microsoft Teams alkalmazást, amelynek segítségével tovább folytathattuk tudományos tevékenységünket.

A konferencia ténye és híre több helyre is eljutott, ami tovább növelte Tagozatunk láthatóságát. Szinte a lezárás utáni pillanatokban megfogalmazódott bennünk

egy hasonló körülmények között megtartott konferencia képe, új tematikával és tartalommal. A Tagozat féléves munkája során több kisebb „inkubátor-projektet” indítottunk, hogy minél több tagunknak legyen lehetősége szakmai munkáját bemutatni nagyobb közönség előtt. Így dolgoztuk ki a következő esemény tervét, ahol a korábbiakban bemutatott „hosszanti” él mentén válogattuk össze az előadókat, a graduális képzésben résztvevőktől egészen a doktori kutatásaikat végzőkig, szoros együttműködésben a neveléstudomány képviselőivel. Utóbbit azért tartottuk fontosnak, mert munkájuk ismertetése mellett példaképpel szolgálhatnak a kutatói pályájuk elején lévők számára. A konferencia címe „A hadtörténet kutatásának útjai” címet kapta és 2020. június 26-ára tűztük ki a megtartását.

A hat előadást két szekcióban tartottuk meg a fent leírt módon. Az első szekcióban először Rudolf Levente (PTE BTK, hallgató) tartott előadást az augsburgi csata (955) hadtörténeti kutatásairól. A magyar történelem korszakhatáraként számon tartott eseménysorozat forrásainak vizsgálatánál kiderült, hogy a kutatás mennyire szűk forrásbázissal képes dolgozni ebben a helyzetben. A fennmaradó szöveges források összehasonlítása a korábbi történészgenerációk munkássága után sem hozta meg a vitás kérdések tisztázását. A harci cselekmények ténye mellett keveset tudunk azok lokalizációjáról, illetve a részt vevő felek erejéről is több eltérő információval bírunk.

Ezután Vlasics Bálint (PTE BTK, hallgató) beszélt az oszmán–magyar küzdelmek külpolitikai háttéréről és alakulásáról. A 14–15. században komoly küzdelmeket folytató két állam történetének bemutatása után az előadó rátért az oszmánok európai megjelenésére és annak hatására a magyar diplomáciai törekvésekre. Az „aktív-passzív” külpolitika megkülönböztetése helyett az előadó az állandó küzdelmeket és az élénk diplomáciai háttérjátszmákat emelte ki, ahol a hadtörténeti kutatások is fontos szerepet kaphatnak.

Varga Bence (PTE BTK, hallgató) az ausztrál hadsereg közel-keleti tevékenységét mutatta be, különös tekintettel a könnyűlovasság szerepének kérdésére. Az ANZAC csapatok bevetése az első világháborúban stratégiai érdekeket szolgált, mivel az ausztrál és új-zélandi alakulatok a stratégiai jelentőségű Szezei-csatorna védelmében vettek részt, mégpedig nagy sikerrel.

A második szekcióban szintén három előadás hangzott el. Dergez Ildikó (Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, doktorandusz) előadásában a nők szerepének átalakulását mutatta be a két világháború hatására. A két világhégés ugyanis nem csak a hadviselést változtatta meg, hanem a hátszágban élő nőkre is rendkívüli hatást gyakorolt. Itt nem csak arra kell gondolnunk, hogy a nők közül többen kerültek gyárakba dolgozni, hanem a választójogi küzdelmeket is befolyásolta a háború ténye és következményei. A visszarendeződés során bekövetkező társadalmi súrlódások száma megnőtt, amiben nagy szerepet játszott a munkaerőpiacon elfoglalt helyzet és az ott megnyíló lehetőségek. A második világháború hatására ugyanis nem csak a betöltött szerep, hanem a nőkről kialakult általános kép is megváltozott, elegendő csak a szovjet hadseregben harcoló mesterlövészekre gondolnunk.

Nyúl Eszter Anna (PTE TTK FDI, doktorandusz) előadásában egy geopolitikai feladat megoldásának neveléstudományi megközelítését adta. A 19–20. század geopolitikai küzdelmei egyik gyújtópontjának tekinthető Berlin–Bagdad-vasút képe és kutatástörténete

a magyar szakemberek számára is ismert, azonban ennek oktatási megközelítése még hiányos. A téma időbeli közelsége ellenére nem bír olyan fogódzókka, amik alkalmassá teszik a 21. században való tudományos átadásra – főleg, ha gyerekekről van szó. Éppen ezért az előadó megpróbált egy olyan tanulási metódust kidolgozni, aminek segítségével az elsöre bonyolultnak tűnő geopolitikai vetélkedést közelebb lehet hozni. Ide tartozhat például a különböző, kézzel fogható eszközök használata – például egy vonat alakú torta, vagy egy ballada, ami a német külpolitikát írja le. A közös tanulás és tudáselsajátítás – például családdal vagy barátokkal – még a hadtörténet esetében is alkalmazható, amit a későbbiekben még érdemes lehet tovább kutatni.

A szekció – és egyben a konferencia – zárásaként Kiss Márton (PTE TTK FDI, doktorandusz) tartott előadást a Rákóczi-szabadságharc emlékeinek adatbázisba rendezésének kérdéseiről. Az emlékezeti adatok gyűjtése során két nagyobb csoportot lehet létrehozni, attól függően, hogy milyen típusú formátummal találkozunk. Egyes emlékek csak egy adott földrajzi közegben léteznek, míg másokat az ország – és a világ – bármelyik részén is aktuálisnak tarthatunk. A különböző épített örökségek mellett fontos részét képezhetik az ilyen kutatásoknak az írásba fektetett emlékezet eredményei (könyvek, füzetek), de még a filmek is. A különböző adatok rendezésére és kiértékelésére a szerző egy példát mutatott be, ahol térinformatikai szoftver segítségével elemezte a rendelkezésre álló emlékezeti adatokat.

A rendezvényt közös diszkusszió és elnöki összefoglaló zárta le, megköszönve az előadók részvételét és az együtt eltöltött – igazán mozgalmas – félévet egyaránt. Reményeink szerint a jövőben már személyesen is lesz lehetőségünk találkozni és további eredményeinket bemutatni mások számára is, amennyiben azonban ez nem lenne lehetséges a járványhelyzet kiújulása miatt, a fenti tapasztalatok birtokában már nyugodtabban helyezhetjük majd át a tudományos párbeszédet az elektronikus térbe, hogy az elvégzett tudományos munka eredményeinek ismertetése ne szenvedjen csorbát.

Bene Krisztián – Kiss Márton